

НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПРОБОЈА ТАКТИЧКЕ ДУБИНЕ ОДБРАНЕ

Оперативно-тактичка искуства из нападахних дејстава у Првом и Другом светском рату дају веома различите поуке у погледу организације и извршења пробоја тактичке дубине одбране. Као што је познато, основу неуспеха нападахних операција у Првом светском рату треба у првом реду тражити у слабости нападахних борбених средстава, којима је требало сломити браниочеве снаге у тактичкој дубини одбране и пренети дејства у оперативну дубину, као и у слабом садејству основних родова војске. Због почетних неуспеха у првим сукобима 1914 године, када је напад могао довести до делимичних успеха само уз велике губитке, ратујуће стране су прешле у позициски рат. Било је очигледно да треба тражити нове могућности за савлађивање дубоке и солидно засићене одбране. Тако већ у офанзивним операцијама 1915 године долази до наглог повећања густине артиљериске ватре за остварење пробоја, која је достигала 50—80 оруђа на 1 км фронта, тј. три пута већу од густине која је остваривана у периоду маневарског рата 1914 године. Међутим, проблем пробоја је, и поред тога, у суштини и даље остао нерешен. Истина, повећањем густине артиљерије расла је и њена ватрена моћ, али она није могла једновремено да обухвати читаву дубину, пошто у то време нико, сем Немаца, није имао довољно јаку и савремену тешку артиљерију. Артиљериске припреме трајале су веома дуго, трошене су огромне количине муниције, а ипак се показало да је могуће остварити само пробој главног одбраненог положаја, тако да је остала дубина одбране остајала углавном неначета. Овако мали пробоји по дубини често нису омогућавали ни пун тактички развој, пошто је бранилац био у могућности да благовремено ангажује своје резерве за одбрану другог положаја, док је нападач морао да довлачи нове снаге и средства и да поново губи време за организацију и извођење нове артиљериске припреме. Како је, на тај начин, велики део дубине одбране био ван дејства нападача, бранилац је био у могућности да се благовремено супротстави опасностима евентуалног пробоја, пребацујући своје ближе и дубље резерве на угрожене отсеке и правце. Тако, на пример, иако су Немци и код Вердена, и на Соми, у својим офанзивним операцијама 1917 године, убацивали у битку и по неколико дивизија једну за другом, они ипак нису могли да изврше пробој чак ни у тактичким оквирима, јер су оперативно-тактичке предности, и у овим операцијама, биле на страни браниоца. Наиме, док је нападач масирањем јаких ватрених средстава

и снага на правцима пробоја остваривао могућност поступног савлађивања одбранбених положаја, дотле је бранилац имао предност у погледу брзине извршења покрета и маневра својим резервама на угрожене правце. Но, иако се за скоро три године рата није нашло решење проблема пробоја одбране, ипак су стечена искуства била пажљиво проанализирана и извршене многе припреме за решење тога питања у будућности. Тако су Немци, већ крајем 1917 године у бици код Риге, изводећи једновремени артиљериски удар по целој дубини одбране, омогућили пешадији да релативно брзо овлада тактичком дубином одбране. Они су овакав метод припреме и извођења пробоја са доста добрим успехом примењивали све до 1918 године, када су им Французи супротставили нов маневар у извођењу одбране, који се састојао у повлачењу снага са првог на други одбранбени појас, непосредно пред почетак немачке артиљериске припреме.

Други светски рат дао је у овом погледу сасвим друге резултате и нов квалитет. Захваљујући снажном развоју брзопокретних јединица и ваздухопловства и правилном решењу проблема садејства свих родова војске, офанзивне операције добиле су снажан замах и брз темпо. Нападач је био у стању да употребом ваздухопловства, десаната и далекометне артиљерије стави под једновремени удар читаву тактичку дубину одбране и да на тај начин оствари основне предуслове за њено брзо пробијање.

Није ми намера да разматрам пробоје стратeгиског и оперативног значаја, пошто то захтева посебну студију. Овде ћу се задржати само на неким питањима пробоја тактичке одбране, што, у суштини, претставља прву етапу оперативног пробоја, који, сам за себе, чини само део једне офанзивне операције.

Пре свега, под пробојем тактичке одбране не треба подразумевати само пробој њеног првог или другог одбранбеног појаса, већ савлађивање тактички организованог отпора, који пружају трупе првог оперативног ешелона одбране. Према томе, под изразом „пробој тактичке одбране“ не подразумева се само нека просторно одређена дубина упада нападача у непријатељску одбрану, него саламање организованог тактичког отпора браниоцевих јединица.

У току Другог светског рата нападач је успевао да пробија тактичку дубину браниоца на веома различитим дубинама. Било је случајева да су нападачеве снаге, после разбијања тактичког ешелона одбране на главном одбранбеном појасу већ излазиле у слободан маневарски простор, у коме више није било организованих и поседнутих положаја за одбрану, јер је бранилац своје ближе оперативне резерве истрошио за одбрану главног појаса. У таквим случајевима, нападач је, благодарeћи ангажовању оклопних јединица, ваздушних десаната и авијације, наступао високим темпом кроз оперативну дубину у сусрет дубљим браниоцевим оперативним резервама¹).

¹) 2 и 3 немачка оклопна група су у времену од 22 до 24 јуна 1941 године пробиле совјетску одбрану на граници на дубини од око 8 км и после тога скоро неометано развиле успех до 200 км дубине и код Бјалостока окружиле јаке совјетске снаге.

Међутим, има примера да је нападач успевао да сломи отпор тактичког ешелона одбране тек на другом одбранбеном појасу,²⁾ а било је и таквих случајева да је одбрана успевала да одржи континуелан тактички отпор и на трећем одбранбеном појасу.³⁾ Зато се суштина појма „тактичка дубина одбране“ не може одређивати простим мерењем дубине земљишне просторије.

Пошто питање пробоја тактичке дубине одбране претставља основни проблем од кога зависи успех операције у целини и остварење оперативно-стратешких циљева, неопходно је да укратко размотримо услове у којима се припрема и изводи пробој.

Из искуства Првог, а нарочито Другог светског рата познато је да се одбрана изводи на широким непрекидним фронтovima и на великим дубинама у циљу затварања важних оперативно-стратешких праваца. У оперативној одбрани се обично развијају два ешелона, од којих први, тј. главни ешелон, образује појасеве (два до три) за пружање

25 августа 1944 године у 11 часова је 7 амерички корпус пробио немачку одбрану, ангажујући 2.000 авиона (који су бацили око 4.700 тона бомби), док је око 1.500 авиона тактичке авијације у исто време нападало циљеве на главном појасу одбране. После пробоја, који је завршен 26 августа на дубини 4,5 км, Американци су увели своје друге ешелоне и развили успех у оперативној дубини.

У Сремској операцији су јединице 1 армије 12 априла 1945 на главном правцу удара извршиле пробој тактичке дубине одбране, пробивши главни одбранбени појас, чија је просечна дубина износила око 5 км. После тога, јединице 1 армије изашле су у оперативну дубину, пошто је 1 пролетерска дивизија већ првог дана операције продрла на дубину од око 20 км, а да успут нигде није наишла на озбиљнији отпор непријатеља. Да је у тој ситуацији 1 армија располагала јачим оклопним снагама, непријатељ не би стигао да испољи ни заштитничка дејства. Овај пример је врло карактеристичан и по томе што су Немци у фортификационом смислу били организовали и други одбранбени појас на линији: Сотин — Оролик — Ђелетовци, али га нису имали чиме да бране.

16 децембра 1944 године, у Арденској противофанзиви, Немци су успели да у првом налету пробију одбрану 8 америчког корпуса, чији је борбени поредак — због велике ширине фронта (120 км) — био постројен у линији. Овде је тактичка дубина износила 6—8 км, јер после тога пробоја, све до линије: Елсенброн — Малмеди — Троа Пон — Марш — Вастоњ (дубина око 100 км), није било савезничких снага које би Немцима пружиле отпор.

²⁾ 19 новембра 1942 године у Стаљинградској бици прешле су снаге Југозападнoг фронта, после снажне артиљерске и авијациске припреме, у напад и пробиле одбрану Треће румунске армије на главном одбранбеном појасу, али је тек после пробоја другог одбранбеног појаса (на дубини од око 20 км) у брешу убачена покретна група за развијање успеха у оперативној дубини према Калачу.

5 америчка армија, при пробоју „зимске линије“ 10 децембра 1943 године, могла је да увече у борбу свој II оперативни ешелон тек по пробоју другог одбранбеног појаса на дубини од око 18 км.

³⁾ Када су Немци за време Курске битке 1943 године, на орелско-курском правцу, 5 јуна пробиле одбрану совјетских трупа на дубини 6—8 км (главни одбранбени појас), Руси су продужили да пружају отпор на другом одбранбеном појасу, такође на дубини 6—8 км. А када су Немци успели да у току 7 и 8 јуна пробију и овај појас, Руси су наставили отпор и на трећем одбранбеном појасу, који Немци нису успели да пробију.

На бјелгородско-курском правцу Немци су у времену од 5 до 9 јуна успели да се пробију у дубину око 35 км, али тактичка дубина Руса није била сломљена и Немци су због великих губитака морали да стану.

жање тактички непрекидног организованог отпора. У овај се ешелон најчешће одређује главнина снага (две трећине) која на себе прима главни терет оперативне одбране у целини и сачињава њену основу. Други ешелон претстављају оперативне резерве (ближе и дубље) које имају задатак да у случају потребе подрже одбрану првог ешелона, ангажујући се за појачање одбране на првом или другом одбранбеном појасу, у циљу спречавања нападача да наруши систем тактичке одбране, или у циљу поновног успостављања већ поремећене тактичке везе јединица првог ешелона. Уколико се други ешелон не употреби за подршку првом ешелону у одбрани тактичке дубине, он служи за извођење противудара у циљу задржавања или преотимања оперативне иницијативе и као ослонац новим снагама за противофанзиву.

Дубина развијања елемената борбеног поретка браниоачевог тактичког ешелона на тежишту одбране може да достигне и преко 20 км. На овој дубини, поред 2—3 одбранбена појаса састављена и повезана од најмање три положаја, појављује се и низ преградних положаја и појасева, фортификациских објеката и томе сл. Све се то слива у монолитну целину, у јединствен систем борбеног поретка трупа тактичког ешелона у коме су заступљени скоро сви родови војске и који подржава и ваздухопловство.

Због све већег нарастања снага нападача при крају Другог светског рата први ешелон оперативне одбране је још више ојачаван инжењерским снагама и средствима, тенковима, самоходном артиљеријом, ПАА и авијацијом, са циљем да се тактичкој дубини одбране избори решење и створе услови за противофанзиву.

Због појаве нових ватрених средстава после Другог светског рата, нарочито нуклеарног и термонуклеарног наоружања, и даљег усавршавања класичног оружја, нападна дејства ће свакако добити још шире размере, нападне операције ће имати већи замах, а пробој ће се развијати на још већим дубинама. Нема сумње да ће то битно утицати и на промену организационе структуре одбранбених операција и на методе извођења одбранбених дејстава уопште. Нема реалних изгледа да би одбрана у новим условима успешно извршавала своје задатке ако би се пошло од претпоставке да ће појава нових ватрених средстава захтевати смањивање дубине одбране и густине ватрених средстава распоређених за одбрану појединих положаја и појасева у зони тактичке одбране. Бранилац ће, по свој прилици, тражити решење проблема у могућности избегавања уништавајућег удара нових нападачевих ватрених средстава, у јачем фортификациском уређењу положаја и у примени целисходног маневра снага и средстава за одбрану тих положаја.

Неки војни теоретичари на Западу, а у последње време и изван брод број наших писаца, приликом разматрања организације извођења одбране у условима употребе нуклеарног наоружања, предлажу мере које, на први поглед, изгледају оправдане и примамљиве. Међутим, велико је питање колико су оне целисходне и препоручљиве, тим пре што се по њима, мање-више, све своди на решење проблема постројавањем борбеног поретка браниоца са повећаним отстојањима и ра-

стојањима између јединица. Предлажу се чак и такве норме по којима би растојање између појединих батаљона у одбрани требало да буде 3—4 км, а резерве пукова и дивизија удаљене од својих првих ешелона 7, односно око 15 километара — да и не говоримо о корпусном другом ешелону, који Американци постављају на 50—70 км позади првог ешелона.

Оправдано се поставља питање: како се на тај начин може остварити потребна тактичко-оперативна густина снага и средстава, који треба да задрже нападачеву пешадију и тенкове, и колико би било потребно времена браниоцу да на тежиште одбране пребаци снаге и средства, чак и под најидеалнијим условима за њега: да га нико за време маневра не омета, да су све његове јединице моторизоване и да земљиште омогућава максимално искоришћавање снаге мотора и брзине возила? Поставља се питање: шта би се десило ако би се нападачева дејства пренела на браниоцеве трупе које су у покрету (што се нормално може очекивати), ако све јединице браниоца нису моторизоване и ако би се одбрана изводила на брдском и планинском земљишту? Сасвим је јасно да би такво постројавање борбеног поретка претстављало неуспешан експеримент који би за браниоца могао имати тешких последица. Коначно, земље које имају велика пространства (шуме, степе, пустиње и океани) можда би и могле да разбацују своје снаге, али мале земље, са малом дубином своје државне територије, не могу тражити решење у прекомерном разбацавању снага по фронту и дубини, већ, како сам напред нагласио, у фортификациском уређењу положаја, у смелим маневрима, ноћним дејствима, изненађењима, у употреби партизанских јединица и томе слично, па и у извесном повећању дубине одбране.

Све у свему, нормално је очекивати да ће одбрана у будућности бити јача и жилавија и да ће се развијати на још већој дубини, тако да ће се и нападач наћи пред још сложенијим проблемима организације извршења пробоја, нарочито пробоја тактичке дубине одбране. А основу правилне организације извршења пробоја сачињава неколико компоненти, које ћу укратко размотрити.

*Избор сектора пробоја.*⁴⁾ При процени ситуације и доношењу одлуке за напад командант обраћа посебну пажњу правцу главног удара, који, уствари, сачињава осу сектора пробоја. Сви оперативно-тактички услови којима треба да одговори правац главног удара важе и за сектор пробоја, с тим што при избору сектора пробоја посебну пажњу треба поклонити његовој ширини. Према искуствима из Другог светског рата, корпуси првог ешелона армије (најчешће три) пробијали су тактичку одбрану на просечној ширини од 15—25 км, а само изузетно на већој. За нападача који је могао да концентрише јаче снаге на правцу главног удара било је важно да изврши пробој кроз који ће моћи да уведе у бој покретну групу за развијање успеха. Организа-

⁴⁾ Термин „сектор“ употребио сам зато што се у овом чланку разматра пробој армије и њеног првог ешелона, чије јединице врше пробој на више отсека, који — повезани у једну целину — образују сектор пробоја.

ција и извршење пробоја на овако релативно узаном сектору фронта имали су и својих негативних страна. У првом реду појављивала се превелика густина снага и средстава првог ешелона нападача на релативно узаној просторији полазног положаја за напад, што је врло често доводило до великих губитака још пре извршења јуриша. У току извршења пробоја огромна маса ударних снага нападача била је присиљена да се провлачи кроз узан коридор и да на тај начин излаже своје бокове ударима браниоца. Најзад, одређивање овако узаних сектора пробоја кочило је развијање другог оперативног ешелона и његов маневар, тако да се због тога осетно смањивао темпо операције.

Пратећи развој ватрених средстава у току Другог светског рата, а нарочито у послератном периоду, треба очекивати да ће ватрена снага нападача у будућности знатно порастати. У вези с тим, и на основу анализе искустава из протеклог рата, питању одређивања ширине сектора пробоја мора се поклонити повећана пажња. По свему судећи изгледа да ће се убудуће морати узимати шири сектор пробоја, јер је то не само израз потреба, већ и потпуно изводљиво. Остварење овога захтева у првом реду омогућава масовност савремених армија и квалитет њиховог наоружања тако да је данас сасвим могуће да се на правцима пробоја издвоје довољно јаке снаге и средства, а да се не доведе у питање јачина другог ешелона, чији је задатак развијање успеха у оперативној дубини.

Из искуства је познато да је за успешно извршење задатака у артиљериској припреми и подршци било довољно 120—250 артиљериских оруђа на 1 км фронта. У данашњим условима сасвим је могуће да се таква густина може остварити и на већој ширини сектора пробоја, и то не само артиљеријом него и другим видовима и родовима војске, као што су: тенкови, инжињерија, транспортна средства и ваздухопловство. Шири сектор пробоја пружа нападачу низ оперативно-тактичких преимућстава. Пре свега, на ширем сектору пробоја смањује се опасност од дејства браниоачеве авијације и ватре по његовим згуснутим масама и средствима на полазном положају за напад и отежава браниоцу не само да маневром својих снага, чак и у крупнијим размерама, одржи оперативно-тактичку стабилност своје одбране, него му знатно отежава и припрему и извршење противудара. Поред тога, на ширем сектору пробоја нападачеве снаге имају већу слободу за извођење маневра у фази развијања тактичког пробоја и за увођење у пробој другог ешелона и покретне групе.

Снаге за пробој. У почетку сам истакао да успешан пробој савремене одбране, а нарочито њене тактичке дубине, зависи у првом реду од једновременог удара нападача по читавој дубини браниоачевог одбранбеног система. Да би ово остварио, под претпоставком да армија пробија одбрану на важном правцу, на коме сасређује главне снаге и средства, командант армије ће морати да изврши целисходно ешелонирање борбеног поретка, да сваком ешелону прецизира задатке и да одреди најпогоднији начин искоришћења родова војске у извршењу пробоја.

Прободј тактичке дубине одбране обично врши нападачев први оперативни ешелон,⁵⁾ који, поред најчешће 2—3 корпуса (6—9 пешадиских дивизија), у свом саставу треба да има снажну артиљерију и минобацаче за непосредну подршку трупа, тенкове (за дејства као НПП или у резервама тактичких јединица), инжињерију и одговарајуће снаге за извршење мањих тактичких десаната, и који, за време пробоја, треба да буде подржаван снажним дејством ваздухопловства.

Други оперативни ешелон армије, чији је основни задатак развијање и уништење снага браниоца у оперативној дубини, треба да буде оспособљен за што брже дејство и експлоатацију постигнутог успеха после пробоја тактичке дубине одбране, јер би свака већа пауза или одлагање његове употребе, ако је моменат за то наступио, могли успорити темпо напада, а понекада довести у питање и читаву операцију. Ради тога други оперативни ешелон, поред пешадиских дивизија, треба да има покретну групу, артиљерију већих калибара и ваздушнодесантне трупе за извршење крупних оперативно-тактичких десаната. Ако се операција изводи на сопственој територији, веома је важно да се дејства другог оперативног ешелона што тешње повежу и координирају са дејством партизанских јединица у дубљој позадини непријатеља.

Иако се први оперативни ешелон организационо не дели, ипак његов борбени поредак у суштини сачињава неколико тактичких ешелона. Ово је важно уочити због тога што први армиски ешелон поступно извршава своје задатке и што за извршење сваког задатка у пробоју тактичке дубине одбране треба унапред предвидети одговарајуће снаге и средства. Од дубине и јачине одбране зависиће и број његових узастопних задатака, а самим тим и постројавање борбеног поретка, који, како сам већ рекао, може да има неколико тактичких ешелона.

Први тактички ешелон⁶⁾ треба да сачињавају пукови дивизија који се први ангажују у пробоју, са одговарајућим средствима ојачања и подршке — у првом реду артиљерије и тенкова НПП. Други тактички ешелон, начелно, треба да образују дивизиске резерве или други ешелони пешадиских дивизија, такође са одговарајућим средствима ојачања, а у првом реду дивизиски тенковски батаљони, противтенковске резерве и артиљерија. У трећи тактички ешелон треба да уђу други ешелон корпуса, његови тенкови, ПТР и артиљерија. Иако овако постављена шема борбеног поретка првог оперативног ешелона на први поглед изгледа компликована и непотребна, она има своје дубоко оправдање из чисто практичних разлога планирања и извршења пробоја, јер се за једну сложену и тешку операцију, као што је пробој савремене одбране, морају благовремено и са математичком тачношћу прецизирати сва питања целисходног ангажовања снага за све време

⁵⁾ У литератури се често он погрешно назива: „тактички ешелон“, затим „ешелон пробоја“, „ешелон пробоја тактичке дубине“ итд., зависно од задатка који му се у конкретној операцији постави.

⁶⁾ Овај ешелон се у Совјетској армији назива „јуришни ешелон“.

трајања пробоја и операције у целини. Ово се питање често неоправдано потцењује, тако да је у планирању операције, а посебно пробоја тактичке дубине одбране, долазило до нереалног одређивања односа снага које треба да извршавају поједине узастопне задатке у пробоју и до нецелисходног ешелонирања борбеног поретка.

Брзина пробоја. Ово питање захтева посебну пажњу зато што нападач мора да реши основни проблем како да избегне предуго задржавање трупа на полазним положајима и на који начин да обезбеди непрекидно нарастање темпа пробоја. Решење треба тражити у првом реду у скраћивању процеса припреме пробоја. Команданат са својим штабом у свакој конкретној ситуацији мора да тежи да већи део припрема за пробој обави још у периоду док се трупе одређене за пробој налазе у фази концентрације и развоја за напад — наравно, уколико се за пробој доводе нове снаге које немају непосредног додира са непријатељем. Бољом концентрацијом артиљериске ватре и правилним избором циљева може се смањити време артиљериске припреме, а тиме се, у крајњој линији, убрзава процес пробоја. Данас више не могу важити ранији критеријуми по којима се брзина пробоја одређивала искључиво средњом брзином коју је пешак могао остварити у процесу пробоја. Данас је темпо наступања савремене пешадије знатно порастао, а да и не говоримо о томе колико значаја за повећање брзине пробоја имају савремене оклопне јединице и ваздухопловство. Најзад, на повећање брзине пробоја утиче и низ других фактора, као што су: смели маневри, изненађење, солидна организација свих елемената борбеног поретка и њихових делова, умешно командовање и т.сл. Јасно је да све ово олакшава нападачу остварење пробоја тактичке дубине одбране и постизање брзог успеха, а да браниоцу отежава предузимање мера за одржавање непрекидног организованог тактичког отпора у дубини одбране.

Пошто сам у овом чланку размотрио само нека питања пробоја тактичке дубине одбране у нормалним условима, то је природно да се многа од њих морају друкчије решавати ако је одбрана организована на планинском земљишту или на земљишту где постоје велике природне препреке.